

HORTHY MIKLÓS BESZÉDEI 1919 ÉS 1923 KÖZÖTT*

Horthy Miklós életéről számos tudományos igényű publikáció jelent már meg, azonban nem került még sor a fővezérként, majd kormányzóként elmondott beszédeinek átfogó elemzésére.¹ Ebben a tanulmányban az 1919 és 1923 közötti beszédeinek szisztematikus bemutatására törekszem.² Közülük csak egyet tekinthetünk közismertnek, amelyet az 1919. november 16-ai ünnepélyes budapesti bevonulás során a Gellért-téren mondott el, s amely a 20. századi magyar történelem talán egyik legismertebb beszéde is egyben.³

Horthy Miklós fővezérként és kormányzóként rendszeresen járta Magyarországot, fokozatosan erősödő vezérkultuszát a kezdetekben főként így építve. 1919 őszétől, a Horthy-kultusz megjelenésétől vidéki útjainak, különféle települések (községek és városok) meglátogatásának kialakult koreográfiája volt: ünnepélyes fogadás a vasútállomáson, bevonulás a település központjába, ahol a városházán és a vármegyeházán számos köszöntőbeszéd hangzott el, de rendszeresen sor került a helyőrségek tisztelgő felvonulására, díszszemléjére, eskütételre, tábori misére, zászlószentelésekre stb. A koreográfia részét képezték természetesen Horthy Miklós beszédei is. Egy-egy vidéki látogatás során több, hosszabb-rövidebb beszédet mondott. Ezekről a korabeli sajtó rendszeresen tudósított, tartalmi

* A kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával, a PD 128 500 számú, Jobboldali radikalizmus és konzervativizmus között. Horthy Miklós 1919–1931 című projekt keretében valósult meg.

¹ Thomas Sakmyster – az eddig megszületett Horthy-biográfiák közül a legjobban használható munka szerzője – néhány mondatot szentelt csak e beszédek értékelésének. Megállapítása, ami szerint Horthy Miklós „egy, a kemény munkát, a fegyelmet és a hagyományos értékek iránti odaadást hangsúlyozó állandó beszédsmár” alakított ki, „amelyet újra és újra felhasznál”, helytálló, de a szövegeket szisztematikus módon nem elemezte. *Thomas Sakmyster: Admirális fehér lovon. Horthy Miklós, 1918–1944.* (Helikon Universitas. Történettudomány) Bp. 2001. 137.

² Horthy Miklós nyilvános szerepléseivel kutatásaimban már részletesen foglalkoztam, de nem elemeztem átfogóan a fővezérként, majd kormányzóként elmondott beszédeit. A PhD disszertációmra épülő monográfiában ugyanis elsősorban arról írtam, hogy a kultuszépítésben részt vevő kortársak mit írtak, mondtak Horthy Miklósról, miként kaptak szerepet a fővezér, majd a kormányzó vidéki útjai a kultuszépítésben. Tehát azzal, hogy a nemzet vezéréként beállított – és ezzel a szereppel idővel egyre jobban azonosuló – Horthy Miklós hogyan értelmezte Magyarország közelmúltját, jelenét és milyen elképzeléseket fogalmazott meg a magyar nemzet jövőjéről, csak igen röviden, néhány fontosabb példa (idézet) említése kapcsán foglalkoztam. Horthy beszédeit illetően pedig csak egyet, a Horthy körüli vezérkultusz kialakulása szempontjából alapvető jelentőségű, 1919. november 16-án a budapesti Gellért-téren elmondott beszédét elemeztem részletesebben. Lásd *Turbucz Dávid: A Horthy-kultusz 1919–1944.* (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) Bp. 2015. 61–63., 71–75., 81–82., 87., 110–115., 162–164., 318–321.

³ Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1914–1999. I. Szerk. Romsics Ignác. (Osiris tankönyvek) Bp. 2000. 118–199.

összefoglalásokat vagy idézeteket közöltek belőlük. Tanulmányomban kizárólag a sajtóban megjelent beszédszövegeket elemzem, mivel ezek voltak elérhetőek a korabeli médiafogyasztók számára. A napilapok tudósításai hitelesnek tekinthetők, a kormányzati ellenőrzés alatt álló Magyar Távirati Iroda (MTI) és a miniszterelnökség sajtóosztálya ugyanis képviseltette magát a kormányzó vidéki útjain, ami azt jelenti, hogy Horthy beszédeinek lejegyzését és az MTI híryanagán keresztül a szerkesztőségeknek való közvetítését a kormányzó számára megbízható személyek végezték. Emellett Horthy Miklósnak módjában állt újságírókat meghívni az őt kísérő küldöttség tagjai közé. További eszköz volt a hatalom kezében az 1919 és 1921 között alkalmazott előzetes cenzúra is, ami szintén lehetővé tette, hogy ne jelenhessenek meg olyan tudósítások az országos és a vidéki sajtóban, amelyek pontatlanul, félreértelmezve közvetítették volna Horthy egy adott településen elmondott gondolatait.⁴

1919. szeptember 7-e és 1920. március 1-e között kutatásaim szerint fővezéreként 39 települést látogatott meg, majd kormányzóként ezek száma 1920-ban 20, 1921-ben 32, 1922-ben 30, míg 1923-ban 19 volt. 1924-től az utazások száma a politikai konszolidációnak is köszönhetően jelentősen csökkent. Ez az oka, hogy ebben a tanulmányban az 1919 és 1923 közötti időszakot vizsgálom.⁵

A korabeli országos politikai lapok közül a szociáldemokrata *Népszava*, a liberális *Pesti Hírlap*, a konzervatív *Budapesti Hírlap* és a jobboldali radikális *Szózat* összes releváns tudósítását részletesen elemeztem.⁶ A vizsgálat módszertanának középpontjában a tartalomelemzés állt, ennek során táblázatok is készültek (lásd a mellékletet), így a következtéseimet statisztikai adatok is alátámasztják.⁷ A kiválasztott napilapok közül a *Népszava* volt az egyetlen, amely ritkán közölt tudósítást ezekről a vidéki utakról, elsősorban akkor, amikor munkásküldöttség kereste fel

⁴ Horthy Miklós vidéki útjainak megszervezéséhez, lebonyolításához, a Horthy-kultusz megteremtésében és fokozatos megerősödésében betöltött szerepükhöz lásd *Turbucz D.: A Horthy-kultusz i. m. 61–63., 110–115.*

⁵ Uo. 61–62., 110.

⁶ Ez az esetek egy jelentős részében olyan cikkek vizsgálatát jelentette, amelyekkel az eddigi kutatásaim során még nem foglalkoztam, míg máskor korábban már – más szempontok szerint – elemzett cikkek újbóli áttekintésére került sor.

⁷ Beszédeken Horthy Miklós minden nyilvános megszólalását értem, tehát a néhány mondatból álló köszöntéseket, válaszokat és a sajtóban eltérő terjedelemben idézett beszédeit is. A mellékletben található táblázatokban közölt számok ezt tükrözik. A táblázatokban az 1919 utolsó hónapjainak vidéki útjain elhangzott beszédekre vonatkozó adatok nem szerepelnek, mivel – nem lévén az egész évre vonatkozó minta – alacsony értékekről van szó. A táblázatokban feltüntettem, hogy az adott országos lap a vizsgált időszakban hány Horthy Miklós-beszéddel foglalkozott. Ezek számának magasabbnak kellene lennie a vidéki utak számánál, mivel Horthy egy városlátogatás során több beszédet is mondott. Azonban, ha összehasonlítjuk a vidéki utak számát a prezentált beszédek számával, akkor azt láthatjuk, hogy az utóbbi általában alacsonyabb a városlátogatások számánál – azaz az országos lapokban nem foglalkoztak minden elmondott beszédével. A vidéki lapok esetében más a helyzet, mivel azokat csakis egy adott városlátogatást illetően néztem meg.

útja során a kormányzót. A többi napilap meglehetősen bő terjedelemben idézte a fővezért, a kormányzót, időnként teljes beszédek is közöltek, máskor azok lényeges állításait idézték vagy foglalták össze. Közöttük így – eltérő politikai orientációjuk ellenére – terjedelmi és tartalmi szempontból sem mutatható ki érdemi különbség. Az aktuálisan meglátogatott település, régió sajtója – értelemszerűen – az országos lapoknál is részletesebben tudósított az eseményekről.

Tanulmányom célja mindenekelőtt annak bemutatása, hogy az első világháború utáni helyzetben, új – fővezéri, majd kormányzói – pozícióban miként magyarázta Horthy Miklós a történelmi Magyarország összeomlását, a háborús vereséget, miként értelmezte az ország akkori helyzetét, illetve milyen jövőképet kínált. Választ keresek arra, hogy melyek voltak a beszédek főbb elemei, illetve ezek előfordulási arányai hogyan változtak 1919 és 1923 között, valamint vizsgálom, hogy voltak-e ebben az időszakban a beszédek tartalmát illetően egymástól elkülöníthető szakaszok. Az is lényeges kérdés, hogy mennyiben tekinthetőek ezek a beszédek az akkor elterjedt – Horthy Miklóstól független – interpretációk átvételének, és vajon mennyiben voltak Horthy beszédei a korabeli közbeszéd alakítói.

Nemzeti egység, nemzeti összetartás

A vizsgált időszakban a napilapok beszámolóí szerint Horthy Miklós a leggyakrabban a nemzeti egység és a nemzeti összetartás szükségességét hangsúlyozta. Az elemzésbe bevont országos napilapok esetében ez 1919 és 1923 között mindvégig kimutatható. A vidéki lapoknál is hasonló következtetés vonható le, annyi megszorítással, hogy 1923-ban ez az üzenet gyakoriságát tekintve a második helyre szorult (lásd a mellékletben található táblázatokat). Horthy meglátása szerint ugyanis az összeomlás, a háborús vereség, Trianon az 'egység' és az 'összetartás' hiányával magyarázható. Az újabb válság elkerülése érdekében és a nemzet megerősödése, a 'szebb jövő', a területi revízió, illetve a 'nemzeti nagyság' helyreállítása céljából szükséges, hogy a magyarság egységes legyen. Tehát nemcsak önmagában volt fontos számára a nemzeti egység, hanem a területi revízió előfeltételének is tekintette.

Horthy következetesen elítélte a pártpolitikát és a politikai konfliktusokat, és számos alkalommal úgy fogalmazott, hogy nincs szüksége a magyarságnak olyan pártokra, politikai szervezetekre, amelyek önérdekeiket követve megosztják a magyar nemzetet. Nem tartotta elfogadhatónak a vallási, felekezeti és politikai ellentéteket sem, amelyek meglátása szerint kivétel nélkül a hőn áhított nemzeti egységet veszélyeztetik.

1920. április 13-án a kormányzó Kisújszálláson azt mondta, hogy „[a]zok a politikusok vagy politikai pártok, akik ma a nemzetet széttépik és ellenséges táborokra osztják, megbocsáthatatlan bünt követnek el. Ma egy irány van, a

becsületes, a tiszta magyar nemzeti keresztény irány. Aki másik irányra gondol, az csak magára gondol”.⁸ Másnap, Debrecenben azt tette ehhez hozzá a nemrég megválasztott magyar államfő, hogy azok, akik „széthúzás” okoznak a magyarok között, azok „a középkorba akarják visszatolni Magyarország szekerét”.⁹ Majd azt is hozzátette – a vallási, felekezeti ellentétek mérséklésének igényét jelezve –, hogy „szükséges megépíteni a szivárványhidat Pannonhalma és Debrecen között”.¹⁰ Hónapokkal később Békéscsabán úgy fogalmazott, hogy „[n]em ismerek felekezeti különbséget, épp úgy nem ismerek pártkülönbséget sem, csak egy pártot ismerek: a magyar pártot”.¹¹ 1921. október elején Pécsen is emellett érvelt, hogy a ’pártoskodás’, a ’széthúzás’ megerősödése¹² az 1918–1919-es forradalmak hatása („mételye”), amitől a magyar nemzet még nem tudott megszabadulni.¹³ Majd 1922. június 29-én – többek között – ezt mondta ezzel a kérdéssel kapcsolatban Szolnokon: „Aki velünk akar tartani, az jöjjön velünk. Egy széthúzó nemzet egyáltalán nem életképes.”¹⁴ 1923 folyamán is utalt arra, hogy az állandó ’politizálás’ és az ebből fakadó ’széthúzás’ a magyar emberek egyik nagy hibája.¹⁵

Horthy Miklós fővezérként és egy ideig kormányzóként is igen szoros kapcsolatban állt a fajvédőkkel, a radikális jobboldali politikai irányzattal és annak számos meghatározó személyiségével.¹⁶ Ezzel magyarázható, hogy a fajvédőkhöz hasonlóan, a fajvédő mentalitásból következően Horthy is úgy gondolta, hogy „minden a magyarságot szükségtelenül elválasztó, megosztó, az egységet és az erőkoncentrációt megbontó tényezőt” meg kell szüntetni, de legalábbis, ezeket „az ellentéteket a beláthatatlan időbe” kell eltolni.¹⁷ Ezért kritizáltak a jobboldali radikálisok, Horthy Miklóst is ideértve, mindenkit, aki például a király személyének kérdését, a történelmi egyházak közötti ellentéteket, illetve a többi társadalmon belüli törésvonallal kapcsolatos kérdést napirenden tartotta. Egy idealizált és elképzelt nemzeti közösség megteremtésének szükségessége mellett érveltek, mivel meg voltak róla győződve, hogy Magyarország megerősítésére, az ’új’ Magyarország megteremtésére csak úgy kerülhet sor, ha ez létrejön.¹⁸

⁸ Pesti Hírlap, 1920. április 14. 2.

⁹ Pesti Hírlap, 1920. április 15. 2.

¹⁰ Szózat, 1920. április 15. 5.

¹¹ Pesti Hírlap, 1920. szeptember 1. 3.

¹² ’Féldézőjelet’ használok akkor, amikor nem szó szerint idézek Horthy Miklós beszédeiből, hanem az általa gyakran használt szavakat szerepeltetem a szövegben. [A szerző.]

¹³ Budapesti Hírlap, 1921. október 6. 6.; Pesti Hírlap, 1921. október 6. 4.

¹⁴ Pesti Hírlap, 1920. július 1.

¹⁵ Például Nyírvidék, 1923. május 8. 4.

¹⁶ Ehhez lásd *Sakmyster, T.*: Admirális fehér lovon i. m. 30–33., 78–80., 127–132.

¹⁷ *Gyurgyák János*: Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története. Bp. 2007. 245.; *Uő*: Magyar fajvédők. Eszmetörténeti tanulmány. Bp. 2012. 185–186.

¹⁸ *Gyurgyák J.*: Ezzé lett magyar hazátok i. m. 245–247.

A kormányzó – a fentiekből következően nem meglepő módon – gyakran hivatkozott a ’turáni átokra’. Ez a fogalom, bizonyos értelemben legenda, már a 19. században megjelent, de csak a 20. század elején – minden bizonnyal Herczeg Ferenc nyomán – terjedt el a publicisztikákban.¹⁹ A háborús vereség, az összeomlás és Trianon sokkja miatt – az első világháború után – elsősorban a magyar történelmi ’keresztény’ középosztályban, amelyhez Horthy Miklós is tartozott, előtérbe került a Nyugathoz való felzárkózás, egy európai mintájú modernizáció helyett a Kelet felé fordulás eszméje, a 19. század második felében megszületett turáni gondolat.²⁰ Horthy Miklós is sokat tett azért, hogy a turanizmus, a ’turáni átok’ fogalma a korabeli közbeszéd meghatározó eleme lett.²¹ (Nem is beszélve arról, hogy a kormányzó a Turán elnevezésű különvonaton járta az országot.) Azzal, hogy gyakran emlegette a magyarságra – számos kortársához hasonlóan szerinte is – jellemző ’turáni átok’, egyértelművé tette, hogy megítélése szerint a magyarság is a turáni népek közé tartozik. Horthy ’turáni átokkal’ kapcsolatos álláspontja két idézetből jól rekonstruálható. Az első a szülőfalujában, Kenderesen hangzott el, 1920. április 13-án: „Széthúzásnak ebben az országban többé nem lehet helye. Magyar emberek pártokra szakadhatnak foglalkozásuk szerint, de sohasem úgy, hogy széthúzzanak, mint ahogyan eddig tették. A magyar széthúzásnak még nevet is adtak: turáni átok. Ennek a turáni átoknak örökre meg kell szűnnie. Kísérletezésre nincs idő, mert abba belehalunk. Aki nem akarja ezt megérteni, kényszeríteni kell rá, hogy megértse”.²² A másik idézet szintén 1920-ból származik, s néhány hónappal később, augusztus 28-án, Makón hangzott el: „A legnagyobb hibája ennek a nemzetnek [...] a széthúzás, amelynek nevet is adtunk: ez a turáni átok. De ma, amikor egyedül, barát, rokon nélkül állunk a világban, abszolút összetartásra van szükség.”²³ A kiválasztott idézetek, amelyek száma – az 1919 és 1923 közötti időszakra vonatkozóan – könnyen növelhető lenne, jól jelzik, hogy a kormányzó szerint a magyarság legrosszabb tulajdonsága az állandó széthúzás és pártviszály, amely a történelem sorsfordulóikor többször is döntő szerepet játszott a magyarság sorsának alakulásában.

E történelmi sorsfordulók közül Horthy Miklós (nem meglepő módon) Mohácsra hivatkozott rendszeresen. A korszakban a kortársak Trianont gyakran állították párhuzamba Moháccsal.²⁴ Horthy is ehhez a sztereotípiákkal terhelt értelmezéshez csatlakozott, ugyanis az első világháború utáni történéseket és az

¹⁹ Ablonczy Balázs: Keletre, magyar. A magyar turanizmus története. Bp. 2016. 26–27.

²⁰ Uo. 7–17., 93.; Gyurgyák J.: Ezzé lett magyar hazátok i. m. 229–232.

²¹ Emiatt árnyalható Ablonczy Balásznak az a kijelentése, amely szerint „Horthy Miklós kormányzó csak érdeklődött a turanista eszmékör iránt”. Ablonczy B.: Keletre, magyar i. m. 17.

²² Pesti Hírlap, 1920. április 14. 2.

²³ Makói Újság, 1920. augusztus 30. 2.

²⁴ Lásd például Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. Pozsony 2009. 247.

esetleges jövőbeli problémákat a Mohács-hasonlaltal, ezen belül is az összefogás hiányával magyarázta.²⁵ 1921. október 7-én Baján például ezt mondta: „A magyar hazának ezen a felszabadult területén, mint mindenütt, figyelmeztetek mindenkit azokra a hibákra, melyeket gyökeresen ki kell irtani, ha oda akarunk jutni, ahova kell. Most voltam Mohácson, ahol a múlt ködéből a nemzet legnagyobb katasztrófája mered felénk. A nagy vereséget akkor is a széthúzás okozta. Ha a magyar nemzet egy táborban lesz és egy célt szolgál, akkor bízhatunk, de ha széthúzás vet éket soraink közé, akkor új Mohács vár reánk.”²⁶ 1923. április végén Tolna községben újra utalt a mohácsi csatavesztésre: „Nem messze vagyunk Mohács szomorú emlékü földjétől és arra kérem önöket, ne felejtsek el a múlt tanulságait, hogy egy nemzetnek erőt csak az egység adhat. Nem győzöm eléggé hangoztatni az összetartás szükségét, mert ahhoz, hogy ez az ország újra talpra álljon, minden becsületes magyar ember áldozatkészségére és odaadó munkálkodására van szükség. Minden ember szívében ott kell állnia a haza oltárának, hogy áldozatokat hozzon és mindenkinek részt kell venni az ország újjáépítésében, mert a nemzet életképessége minden polgára életének munkáján épül föl. Együttes munkával és megértő együttérzéssel kell dolgoznunk az ország felvirágoztatásán.”²⁷

A kormányzó a beszédeiben gyakran kitért arra, hogy eleinte – különösen 1919-ben – még nehéznek és bizonytalanoknak látta a magyar nemzet jövőjét, de az azóta eltelt idő alatt elért eredmények, a politikai, gazdasági és pénzügyi konszolidáció kezdeti eredményei megerősítették őt abban, hogy az ország jó úton halad.²⁸ Ahhoz, hogy ez így maradjon, tette hozzá, a nemzetnek továbbra is egységesnek kell maradnia, de egyéb elvárásokat is megfogalmazott. Ugyanis kiemelte még a 'munka', a 'fegyelem', a 'szorgalom', a 'hazaszeretet' és az 'akarát' fontosságát is. Időnként, nem túl gyakran, utalt arra is, hogy a gazdasági, pénzügyi konszolidáció sikere külső, európai tényezőktől is függ.²⁹ Ezt azonban nem azért tette, hogy a magyarokkal szemben megfogalmazott elvárásokat minimalizálja. Horthy ugyanis rendszeresen elmondta, hogy a magyar társadalom tagjainak,

²⁵ A legújabb történeti kutatások azonban jelentősen árnyalták a mohácsi csatavesztéssel kapcsolatos ismereteinket. Lásd a Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és emlékezet című projekt eredményeit (<http://www.mohacs.btk.mta.hu>, letöltés 2019. okt. 24).

²⁶ Pesti Hírlap, 1921. október 9. 5.

²⁷ Budapesti Hírlap, 1923. április 28. 2.

²⁸ Horthy Miklós időnként konkrét példákat, kormányzati intézkedéseket is említett, de ez nem volt túlságosan gyakori, inkább általánosságokban beszélt a konszolidációról (is). Lásd például Makói Újság, 1920. augusztus 30. 2.; Egri Népújság, 1920. szeptember 2. 2.

²⁹ Lásd például Szózat, 1920. március 19. 1–2.; Budapesti Hírlap, 1920. március 19. 3–4.; Szegedi Új Nemzedék, 1919. március 19. 4.; Szózat, 1920. április 15. 5.; Budapesti Hírlap, 1921. július 2. 6.; Budapesti Hírlap, 1921. október 6. 6.; Szegedi Új Nemzedék, 1921. október 9. 3.; Szózat, 1922. június 29. 3.; Szózat, 1922. szeptember 29. 3.; Szózat, 1922. október 1. 3.; Szózat, 1922. december 13. 1.; Szózat, 1922. december 14. 1–2.; Szózat, 1923. április 27. 3.; Pécsi Lapok, 1923. április 27. 3.

függetlenül attól, hogy „az Úr Isten” hova állította őket,³⁰ legyen szó tanárokról, papokról, munkásokról, iparosokról stb., a saját lehetőségeikhez mérten mindent meg kell tenniük azért, hogy Magyarország minél előbb talpra tudjon állni.

A 'keresztény' és 'nemzeti' eszme

Horthy Miklós 1919. november 16-án, Budapesten, a Gellért-téren elmondott beszédének központi üzenete az volt, hogy Budapestnek, de értelemszerűen egész Magyarországnak is vissza kell térnie a 'keresztény' és 'nemzeti' hagyományaihoz. A fővezér az Országház előtt is tartott egy rövid beszédet, ahol szintén ezeknek az értékeknek a fontosságát hangsúlyozta. A nemzeti egység kérdése mellett tehát a fővezér a 'keresztény' és a 'nemzeti' eszméhez való ragaszkodást is létfontosságúnak tartotta a magyar nemzet jövője szempontjából. Ez az üzenet ugyanis – beszédeinek második leggyakoribb elemeként – rendszeresen elhangzott 1919 és 1923 között (lásd a mellékletben található táblázatokat).³¹ Budapesti bevonulásakor elmondott két beszédének központi üzenetéhez tehát később is rendszeresen visszatért, de úgy, hogy akkor már más kifejezéseket és szófordulatokat használt, a kormányzó a korábbiakat már nem hasznosította újra, sőt, számos kortársával ellentétben, nem is utalt vissza többé ezekre a híressé vált beszédekre.

A Horthy Miklós által vázolt jövőkép szerint tehát Magyarországnak a 'keresztény' és 'nemzeti' eszmére kell felépítenie a magyarság jövőjét, s az embereknek azonosulniuk kell ezekkel az értékekkel.³² A kormányzó üdvözlésén rendszeresen részt vettek a keresztény egyházak képviselői is. Horthy, amikor válaszolt a köszöntéseikre, kiemelte, hogy különösen számít rájuk a magyar nemzet megfelelő 'nevelésében'.³³ Nyíregyházán, 1920. április 15-én így fogalmazott: „Ez az a szilárd alap, az a két pillér, amelyre építeni kell, a nemzeti eszme és a keresztény morál. A keresztény morált minden tisztességes, becsületes ember a világon elfogadhatja, az izraelita is.”³⁴ (Nem véletlen, hogy Horthy külön utalt a magyar zsidóságra. Erről lásd lentebb.) Majd így folytatta – a nemzeti egységre vonatkozóan – a gondolatmenetet: „Összetartás szükséges a politikai téren is. Itt más világ, mint a becsületes, nemzeti,

³⁰ Dunántúli Hírlap, 1921. július 1. 2.

³¹ A mellékletben látható táblázatokban látható néhány kivétel: 1920-ban az országos lapokban a negyedik leggyakoribb eleme volt az elemzett beszédeknek ez az üzenet. A vidéki lapokban 1923-ban a 'nemzeti' és 'keresztény' értékek hangsúlyozása fordult elő legtöbbször, míg 1920-ban, 1921-ben és 1922-ben ez a második leggyakoribb üzenet volt.

³² Ezzel kapcsolatban is használt Horthy Miklós történelmi példát: utalt ugyanis arra, hogy Magyarország sok évszázadon keresztül a „kereszténység védőbástyája” volt. Lásd például Szózat, 1923. április 29. 3.

³³ Lásd például Budapesti Hírlap, 1923. április 27. 3.

³⁴ Pesti Hírlap, 1920. április 16. 2.

keresztény irány az országban nem lehetséges. Aki itt a politikai pártokat ellenségekkel akarja tenni, és ellenséges táborokra szakítani, az nem való közénk. [...] Ma össze kell fogunk minden tekintetben.”³⁵ A nemzeti egység szükségességének hangsúlyozása rendkívül gyakran kapcsolódott össze, érthető módon, a ’nemzeti eszme’ előtérbe helyezésével. „A háború nyomán támadt gazdasági és politikai válságok mindenütt fogékonyabbá teszik a lelkeket a pártvillongásokra. Ezekben a zavaros időkben – folytatta Horthy 1921. október elején Pécsen – azé a nemzeté a jövő, amely leghamarabb forr egy erős egységbe össze, a nemzeti gondolat jegyében. A népeknek az összetartó erőt csak a nemzeti gondolat adhatja meg, amely nem jelenti senkinek, sem egyeseknek, sem osztályoknak az elnyomatását, hanem ellenkezőleg, az ellentétek elsimítását, az érdekek összeegyeztetését.”³⁶ A ’nemzeti’ eszme tehát a kormányzó gondolkodásában a már bemutatott nemzeti egységet, az ’erőt’, illetve a ’pártoskodás’ ellenszerét is jelentette.³⁷ Nem is beszélve arról, tette hozzá egy alkalommal, hogy a ’nemzetrontó’ törekvésekkel szemben csakis erős nemzeti öntudattal lehet fellépni.³⁸ A kormányzó azt is rendszeresen hangsúlyozta, hogy a magyarság csak saját magára számíthat: „Nem idegenből jövő példák lélek-telen, sivár utánzása, hanem csupán a nemzeti gondolat kultusza, a nemzeti érzés az, amiből erőt meríthetünk a jövő nagy küzdelmeihez.”³⁹

A nemzeti egység megteremtését, a ’nemzeti eszme’ terjesztését a kormányzó saját küldetésének is tekintette: „Nem győzöm eléggé hangsúlyozni – mondta Tolnán – az összetartás szükségét és legfőbb feladatomban tekintem, hogy a nemzeti eszme, a nemzeti érzés mindent egyesítő erejével összeforraszam a magyar szíveket. [...] Minden ember szívében ott kell állnia a haza oltárának, hogy áldozatokat hozzon, és mindenkinek részt kell venni az ország újjáépítésében, mert a nemzet életképessége minden polgára életének munkáján épül fel. Együttes munkával és megértő együttérzéssel kell dolgoznunk az ország felvirágoztatásán.”⁴⁰ Másnap, Kaposvárott, mindezt újból hangsúlyozta: csak „a nemzeti érzés tesz képesekké áldozatokra a hazáért”, illetve kizárólag „a nemzeti eszme tudja fékezni a társadalomban egymásra törő ellentéteket. Csupán ennek az eszmének minden osztályt, a társadalomnak minden rétegét egybeforrasztó ereje képes egy táborba vezetni minden becsületes magyar embert”.⁴¹ 1922 decemberében, Sopronban, a soproni nép-

³⁵ Uo.

³⁶ Pesti Hírlap, 1921. október 6. 4. Ennek a szövegrésznek a második felét a Népszava is idézte. Nem sok hasonló példát lehetne ezzel kapcsolatban említeni. Népszava, 1921. október 6. 6.

³⁷ Lásd például Budapesti Hírlap, 1922. november 23. 3.; Szózat, 1922. december 13. 1.; Szózat, 1922. december 14. 1–2.; Szózat, 1923. április 29. 3.

³⁸ Debreceni Független Újság, 1920. április 15. 4.

³⁹ Budapesti Hírlap, 1922. szeptember 29. 3.

⁴⁰ Szózat, 1923. április 28. 3.; Új Somogy, 1923. április 27. 2.

⁴¹ Budapesti Hírlap, 1923. április 29. 2.

szavazásra utalva külön is hangsúlyozta, hogy az egy kiváló példája annak, hogyan is lehet, illetve kell a magyaroknak összefogniuk a közös célok érdekében.⁴²

A fent idézett példák meglehetősen általánosak és sablonosak, ugyanis Horthy nem konkretizálta őket. Emiatt a befogadóktól függött, hogyan is értelmezték ezeket. Ennek ellenére azért lehetséges ezzel kapcsolatban is érvényes megállapításokat tenni. Az úgynevezett 'keresztény' és 'nemzeti' eszme nem tekinthető kidolgozott és irányadó ideológiának. Ez a megállapítás megítélésem szerint a korszak elejére és annak későbbi időszakaira is helytálló. A lassan kialakuló, majd Bethlen István miniszterelnöksége idején stabilizálódott autoriter politikai berendezkedés ugyanis inkább egyfajta mentalitással, mintsem ideológiával rendelkezett.⁴³ Bár a hatalom birtokosai rendszeresen hivatkoztak rájuk, inkább egyfajta mentalitást tükröztek. Egyetértek Ormos Máriával, aki amellett érvelt egyik tanulmányában, hogy „valamiféle részben hivatalos, részben nem hivatalos szellemiség körül- lengte a rendszert, mégis erősen kétséges ennek nemcsak az egysége, hanem az ideológia volta is [...]. Ezt a rendetlen eszmerendszert nehéz ideológiának tekinteni. A Horthy-korszak eszmei rendszere voltaképpen reklám jellegű címszavakból állt”.⁴⁴ Horthy Miklós 1919 és 1923 közötti beszédei is jó példának tekinthetők ezzel kapcsolatban.⁴⁵ Maga sem definiálta, hogy pontosan mit is jelentett számára ez a két jelző. A 'keresztény' szó egyrészt utalás volt a történelmi egyházakra, azok 'nemzetnevelő' szerepére, magára a kereszténységre, a bibliai és keresztény értékekre. Emellett azonban antiszemita tartalmat is hordozott: azt is jelentette, hogy nem 'zsidó'. A 'nemzeti'-t Horthy szintén többféleképpen használta: jelenthette a hazaszeretetet, a nemzetért vállalt áldozatot, valamint a 'nemzethűséget' is. Ez utóbbi pedig már antiszemita üzenetet is közvetített. A 'keresztény' és a 'nemzeti' értékek rendszeres hangsúlyozása természetesen a magát ateistának és internacionalistának nevező bolsevik diktatúrára, a Tanácsköztársaság időszakára is utalt, és az attól való egyértelmű és teljes mértékű elhatárolódást jelentette. A 'keresztény' jelző így az ateizmus elutasítását, a hagyományos értékek előtérbe helyezését hangsúlyozta, a 'nemzeti' pedig azt hangsúlyozta, hogy az internacionalizmus nem járható út Magyarország számára.⁴⁶ Közvetetten

⁴² Szózat, 1922. december 15. 4.

⁴³ Az autoriter rendszer fogalmához lásd *Juan J. Linz: Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London 2000. 159.

⁴⁴ *Ormos Mária: Politikai ideológia a két világháború között*. In: *Társadalom és kultúra a 19–20. században. Tanulmányok*. Szerk. Vonyó József. Pécs 2003. 75., 86. Vö. *Gergeley Jenő: A „keresztény-nemzeti” ideológia (1919–1944)*. In: *Egy letűnt korszakról 1919–1945*. Szerk. Sánta Ilona. Bp. 1987. 71–91.

⁴⁵ Horthy Miklós 1919 és 1923 között nagyságrendekkel többször használta a 'nemzeti', mint a 'keresztény' jelzőt.

⁴⁶ Annak ellenére, hogy ez a tanulmány Horthy Miklós beszédei szövegének elemzésére törekszik, utalni kell arra, hogy a Horthy vidéki útjai során alkalmazott szimbólumok, elsősorban a nemzeti színek (zászlók, virágok, szalagok stb. formájában) szintén a Tanácsköztársaságtól való elhatárolódást

mindez szintén hordozott antiszemita jelentést. Az akkori igen erős antiszemita közhangulat miatt meglehetősen könnyen lehetett antiszemita tartalommal feltölteni és antiszemita keretek között értelmezni a 'keresztény' és 'nemzeti' szavakat.

A fentiek annak ellenére is helytállóan tekinthetők (lásd a mellékletben található táblázatokat), hogy maga Horthy nyíltan antiszemita kijelentéseket a nyilvánosság előtt csak nagyon ritkán tett. Az egyik kivétel az 1922. szeptember 29-ei miskolci alkalom.⁴⁷ A miskolci városháza nagytermében ugyanis több mint húsz küldöttség szónoka üdvözölte a kormányzót, köztük Spira Salamon rabbi. A kormányzó a köszöntések után mindegyik szónokkal beszélgetett. A neológ miskolci rabbival viszonylag hosszú ideig tartott ez a társalgás, amely során a kormányzó elmondta, hogy egyszer „nyilvánosságra adja a zsidókérdésben való őszinte felfogását”. Tehát erre akkor és ott nem került sor. A következőket viszont elmondta: „Mert az kétségtelen, hogy ezen a téren sok hiba van az önök részéről. Azokat feltétlenül meg kell szüntetni. A zsidóság egyes rétegei még ma is fenntartják az összekötötést és mintegy szektárisnak mutatják magukat azokkal a fajrokonaiakkal, akik bűnösök az ország romlásában, akiknek megbocsátani nem lehet és nem szabad, de ezenkívül egy pillantás kell csak az ország gazdasági helyzetére s mindenki meggyőződhetik róla, hogy az ínségesek nagy tömegével szemben áll egy réteg, amely pezsgőzik, dőzsöl s bizonyítottan hasznot húz az ország siralmas állapotából. Míg ezek az állapotok meg nem szűnnek, bizony nehéz a zsidóság helyzete. A jobb belátás remélhetőleg itt is meg fogja hozni a kellő eredményt és a hibák eliminálhatók lesznek.”⁴⁸ A kormányzó a korabeli közhangulattal szinkronban fejtette ki nézeteit az úgynevezett 'zsidókérdésről': a zsidóságot felelősnek tartotta a történelmi magyar állam összeomlásáért, s ezt megbocsáthatatlan bűnnek nevezte, ráadásul azt is elmondta, hogy nem határolódnak el azon „fajrokonaitól”, akik felelősek az összeomlásért és nem vesznek részt kellő módon a magyar állam talpra állításában.

A Horthy Miklós városlátogatásairól szóló tudósításokat megvizsgáltam abból a szempontból is, hogy az ünnepélyes fogadások, köszöntések során történt-e utalás a helyi elitek részéről az 1918-as, 1919-es eseményekre olyan módon, hogy azt jeleznék: Horthy Miklós látogatása egy arra adott reakció, annak ellenünnepélye, ellenrendezvénye lehet.⁴⁹ Horthy ünnepélyes budapesti bevonulása 1919. november 16-án ugyanis egyértelműen a népköztársaság 1918. november 16-ai kikiáltására

fejezték ki, ahogyan a történelmi egyházak papjainak és lelkészeinek részvétele is. Ehhez lásd *Turbucz D.*: A Horthy-kultusz i. m. 61–76.; *Vörös Boldizsár*: Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló. Budapest szimbolikus elfoglalásai 1918–1919-ben. Budapesti Negyed 8. (2000) 3–4. sz. 144–172.

⁴⁷ Zempléni Újság, 1922. október 8. 2.

⁴⁸ Magyar Jövő, 1922. október 1. 2.

⁴⁹ Ezért a szempontért Vörös Boldizsárnak tartozom köszönettel.

adott válasz volt.⁵⁰ Minden bizonnyal azért nem voltak vidéken ellenünneplések, mert a korabeli közbeszédben, így a Horthy személye körüli propagandában is, Budapest kapott kitüntetett szerepet. A magyar fővárost tekintette ugyanis a kortársak egy része minden rossz okozójának, a 'bűnös városnak', a 'nemzet megrontójának', ahogyan Horthy Miklós is fogalmazott 1919. november 16-án. Ezzel szemben a vidéket a romlatlan, tiszta, az erkölcstelen tendenciáktól mentes területnek nevezték, így azt nem is kellett szimbolikusan visszafoglalni. Ha közvetlenül tehát nem is, közvetetten – a fent leírtak miatt – Horthy Miklós minden városlátogatása a Károlyi Mihály és Kun Béla fémjelezte időszakokra adott reakciónak, válasznak tekinthető, és az azoktól való egyértelmű elhatárolódás részét képezte.

Horthy Miklós beszédeinek hangsúlyos eleme volt tehát az, hogy a magyar nemzetnek egységesnek kell lennie, és ennek az egységes nemzetnek fenntartások nélkül azonosulnia kell a 'keresztény' és a 'nemzeti' értékekkel. A következőkben vizsgáljuk meg, hogyan képzelte el fővezérként és kormányzóként Horthy a nemzet vezetését?

A magyar nemzet vezetése

A magyar állam vezetésének módja logikusan következett abból az elvárásból, hogy a magyarságnak egységesnek kell lennie. Nem meglepő, hogy a soron következő megállapításokat egy olyan politikai szereplő tette, akinek a személye körül 1919 őszén vezérkultusz alakult ki, amely a későbbiekben egyre erősödött. A kormányzói beszédek elemei közül legtöbb esetben annak említése állt a harmadik helyen, hogy hogyan is kell vezetni a magyarságot (lásd a mellékletben található táblázatokat).

A Horthy Miklós által felvázoltak lényege az erős vezetés volt, ami a fővezér, a kormányzó vezéri szerepét jelentette. Ezzel a szereppel ő maga egyre jobban azonosult, olyan szavakat használt, úgy fejezte ki magát, mint aki parancsokat, elvárásokat és nem javaslatokat fogalmazhat meg.⁵¹ Fontos kiemelni, hogy az elemzett beszédeiben mindig egyes szám első személyben fogalmazott: 'én' adok utasítást, 'én' várok el valamit a magyar emberektől, mindig 'én' parancsolok, figyelmeztetek, és minden esetben 'én' mutatom meg a követendő irányt. A 'mi' névmás nem szerepelt a kormányzó megszólalásaiban, azaz Horthy Miklós nem beszélt arról, hogy együttesen, közösen, a magyar emberek elképzeléseit egyesítve, ezeket összhangba hozva kell az országot talpra állítani, hanem azt hangsúlyozta, hogy ennek módját – akár a választók akarátát figyelmen kívül hagyva – az ország vezetői határozzák meg.⁵² A szóhasználat tehát jól jelezte Horthy vezéri szerepfelfogását. 1920. április

⁵⁰ *Vörös B.*: Károlyi Mihály tér i. m.

⁵¹ Lásd *Turbucz D.*: A Horthy-kultusz i. m. vonatkozó részei.

⁵² *Vö. Kirill Postoutenko*: Performance and Management of Political Leadership in Totalitarian and Democratic Societies. The Soviet Union, Germany and the United States in 1936. In: *Totalitarian*

14-én így fogalmazott Debrecenben: „Meg szoktam mindig fontolni, hogy mit tegyek, azonban kísérletezésre több időnk nincs.” Így „erélyesen, sőt ha kell, brutálisan kell” döntéseket hozni, de „igazságosan”.⁵³ Másnap Nyíregyházán is kiemelte, hogy „erővel” kell vezetni az országot, mert „farkast csak fegyverrel lehet ártalmatlanná tenni”.⁵⁴ Rendszeresen kitért arra, hogy „a Nemzeti Hadseregen áll vagy bukik Magyarország”, mert ez a hadsereg „az igazságnak, a becsületnek és a tisztességnek az őre”.⁵⁵ Az egyik 1921-es beszédében a fegyelem szerepét emelte ki: „Az állam alapja a fegyelem. Ahol nincs fegyelem, ott anarchia fejlődik, ami végromlást jelent”.⁵⁶ Még 1922-ben is előfordult, hogy – az Egységes Párt választási sikerét követően – hasonló tartalmú kijelentéseket tett: „Az országnak olyan nehéz a helyzete – mondta Gyulán –, hogy erős uralomra van szükség”.⁵⁷ A legrészletesebben 1922. december 12-én fejtette ki az elképzeléseit. Érdeemes ebből a beszédből hosszabban is idézni: „Nehéz, viszontagságos időkön azonban csupán erőskezű, határozott irányú kormányzat tudja az országot keresztülvezetni. Csak úgy boldogulhatunk, ha fegyelmet is tudunk tartani. A felelős tényezők kezében fut össze mindenkor a helyzet minden részletének ismerete; csak ők láthatják át az ország irányításában az egyes lépések következményeit. Ha mindenki azt kívánná, hogy ő irányíthassa a nemzet életét, az széthúzást, pártoskodást és végső fokon teljes anarchiát idézne elő. [...] A magam részéről gondoskodóan órködni fogok azon, hogy a nemzet létküzdelmének nehéz idejében senki se béníthassa meg a magyarság egységét. Nem engedek semmiféle olyan felforgató törekvést érvényesülni, amely ebben az országban a rendet veszélyeztetné vagy megbénítaná a hazájukért dolgozó polgárok sorait. Én nem keresem az erélyt önmagáért, de ha azt látnám, hogy a haza érdekében kemény, szigorú fellépésre van szükség, egy percig sem fogok habozni. Bízom benne, hogy minden becsületes magyar ember [...] önként követi szavamat.”⁵⁸

Horthy Miklós fentiekben idézett gyakori szófordulatai között – egyfajta diktatórikus hatalomgyakorlás szükségességét jelezve – szerepelt az 'erő', az 'erélyesen' szavak, ahogyan az 'elvárom', az 'akarom' és a 'követelem' igék is. A 'kérem' meglehetősen ritkán hangzott el az elemzett beszédekben. 1920. augusztus 29-én a szentesi beszédében Horthy Miklós azt mondta, hogy „[e]bben az országban egy akaratra és egy irányra

Communication, Hierarchies, Codes and Messages. Ed. Kirill Postoutenko. Bielefeld 2010. 91–121. Az 1919 és 1923 közötti Magyarország természetesen nem tekinthető totalitárius államnak, azonban – ennek ellenére – ez a tanulmány számos hasznos elemzési szempontot tartalmaz.

⁵³ Szózat, 1920. április 15. 5.

⁵⁴ Budapesti Hírlap, 1920. április 16. 4.; Nyírvidék, 1920. április 16. 2.

⁵⁵ Szózat, 1920. április 14. 5. Lásd még például Szózat, 1920. április 15. 5.; Budapesti Hírlap, 1920. szeptember 2. 3.; Egri Népjúság, 1920. szeptember 2. 2.; Szegedi Új Nemzedék, 1921. október 9. 3.; Kecskeméti Közlöny, 1922. július 1. 1.; Békéscsaba, 1922. július 1. 1–2.

⁵⁶ Pesti Hírlap, 1920. február 22. 1.

⁵⁷ Pesti Hírlap, 1922. július 1. 5.

⁵⁸ Szózat, 1922. december 13. 2.

van szükség. Aki nem elég hazafi ezt az irányt követni, azt kényszeríteni fogjuk arra”.⁵⁹ Majd így folytatta: „Készen kell lennünk minden pillanatban, kell, hogy egy abszolút fegyelmezett nép álljon a hátam mögött.”⁶⁰ Két nappal később, augusztus 30-án, Békéscsabán azt jelentette ki, hogy: „Nem azért jöttem el erre az útra, hogy ígérjek, hanem, hogy követeljek”, mégpedig „vak” engedelmisséget „a felsőbbtség rendelkezéseinek.”⁶¹ Szentesen ígéretet tett az „eltévelyedtek” eltiprására.⁶² Másnap Orosházán ehhez hozzátette, hogy „[e]lvárom, hogy mindenki ezen az úton haladjon, aki pedig le akar arról térni, azt kényszeríteni fogjuk arra, hogy térjen vissza”.⁶³ Rendszeresen elmondta, hogy amennyiben az egységes magyarság őt követi, akkor azt senki sem fogja megbánni. 1921. június végén a következőképp fogalmazott Győrben: „kövesse nekem továbbra is utamon, amely az erős, a művelt, a gazdag Magyarország felé visz”.⁶⁴ Az idézett kijelentéseinek mögöttes tartalmát – lásd az 1922. december 12-ei szombathelyi beszédéből vett idézetet – Horthy meg is magyarázta: az ország vezetői látják csak át az adott helyzetet, annak részleteit, így felelőtlenység azt kívánni, hogy más személyek vagy csoportok irányítsák az országot, mert az pártoskodást és teljes felfordulást idézne elő. A magyarság előtt álló feladatok, célok, csak akkor teljesíthetők, érhetők el, ha ’erőskezű’ és ’határozott’ kormánya van az országnak.⁶⁵ Bő egy évvel korábban Székesfehérváron szintén azt hangsúlyozta, hogy „mindenki vezetni akar, de senki sem akar vezetetni”. Meglehetősen sajátosan értelmezte a jogállam lényegét is: „Egy jogállamban tömegek, felelőtlen elemek nem diktálhatnak, csak az alkotmányos fórumok, melyeknek vezetését mindenki respektálni tartozik.”⁶⁶

Ezek a kijelentések 1919 és 1921 között hangzottak el meglehetősen gyakran a beszédekben, Bethlen István miniszterelnöki kinevezése után egyre ritkábban fordultak elő a kormányzó nyilvános megszólalásaiban, majd pedig el is tűntek ezekből: 1923-ban például – nem függetlenül a konszolidáció kezdeti eredményeitől – már csak elvétve tűntek fel az államfő megnyilatkozásaiban.

Horthy Miklós lényegében a végrehajtó hatalom dominanciájára épülő, tekintélyelvű állam működési modelljét, pontosabban annak lényegét foglalta össze vidéki útjai során. Az államfő nyilvános megszólalásai egyértelművé tették, hogy elutasítja a demokráciát és a liberalizmust, az általános és titkos választójogot, mivel szerinte

⁵⁹ Pesti Hírlap, 1920. augusztus 29.

⁶⁰ Budapesti Hírlap, 1920. augusztus 29.

⁶¹ Budapesti Hírlap, 1920. szeptember 1. 2.; A makói beszédében Horthy több alkalommal is hangsúlyozta, hogy „vakon” kell bízni a kormány döntéseiben. Makói Újság, 1920. augusztus 30. 2.

⁶² Szózat, 1920. augusztus 31. 2.

⁶³ Szózat, 1920. szeptember 1. 2.

⁶⁴ Budapesti Hírlap, 1921. július 1. 5.

⁶⁵ Szózat, 1922. december 13. 2.; Vasvármegye, 1922. december 13. 2.; Szózat, 1920. szeptember 1. 2.

⁶⁶ Szózat, 1920. október 19. 2.; Székesfehérvári Friss Újság, 1920. október 19. 1. Ebből az államfői beszédéből ezt a részletet – a meglehetősen kevés példa egyikeként – a Népszava is idézte. A kormányzó is nyilatkozott. Népszava, 1920. október 19. 2.

az élitek, az 'intelligencia' hivatása az ország vezetése. A társadalom többi részének a kormányzó koncepciójában mindösszesen csak annyi a dolga, hogy engedelmessé legyen. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a Bethlen István miniszterelnökségének első éve alatt kialakult politikai berendezkedést a kormányzó hozta volna létre. Az ugyanis valójában a miniszterelnök elképzeléseit tükrözve, Bethlen István döntései eredményeként jött létre,⁶⁷ de vitathatatlan, hogy a miniszterelnök koncepciójával a kormányzó is egyetértett.⁶⁸ Az államfő és a miniszterelnök nézeteit illetően egy ponton mutatható csak ki markáns eltérés: 1919 őszén ugyanis Horthy Miklós nyitott volt egy katonai diktatúra bevezetésére,⁶⁹ ami ugyan nem valósult meg, de ennek ellenére Horthytól – Bethlen Istvánnal ellentétben – a későbbiekben sem álltak távol a militáns, diktatórikus megoldások, amint a Nemzeti Hadsereg kiemelt szerepével kapcsolatos idézetek ezt jelzik is.⁷⁰

A tördőfés-elmélet

Horthy beszédeinek szintén fontos, de valamivel ritkábban és elsősorban a korszak elején előforduló eleme volt a tördőfés-elmélet. Az országos politikai napilapokban 1920-ban ennek az üzenetnek a gyakorisága a harmadik helyen állt. Eszerint a magyar hadsereget senki sem győzte le a fronton, a vereség csak azért következett be, mert a hátorszáiban hátba döfték a honvédséget.⁷¹

1920. április 14-én Debrecenben a kormányzó úgy fogalmazott, hogy a sajtószabadságot minden „tanult, vagy mondjuk helyesebben, gondolkozó ember” fontosnak tartja. Azonban, tette hozzá rögtön, „a mi sajtónk nagy részben volt kútforrása minden piszoknak, hogy úgy mondjam, a magyarság boldogtalanságának. Azért tehát kényszeríteni kell az újságokat, hogy becsülettel szolgálják a haza ügyét. És ha valaki ott akarná kezdeni, ahol elhagytuk, meg kell ezt akadályozni, mert ma, amikor körül vagyunk véve ellenséggel, úgy kívülről, mint belülről, nem lehet egy második felfordulást előidézni, mert ezzel a sírba mehetünk.”⁷² Debrecenben a kormányzó még inkább csak utalásszerűen jelezte, hogy nem áll tőle távol a sajtó 'kényszerítése' a nemzeti érdekek szolgálatára, mivel annak szerepe volt a magyar hadsereg hátba döfésében. Nyíregyházán másnap már ezt mondta: „A háború

⁶⁷ *Romsics Ignác*: Bethlen István. Politikai életrajz. Bp. 2005.

⁶⁸ A politikai rendszer jellegéhez lásd *Turbucz Dávid*: A politikai rendszer jellege a Horthy-korszak első tíz évében. In: *Múltunk* 52. (2007) 4. sz. 228–254.; *Püski Levente*: A Horthy-rendszer 1919–1944. (Modern magyar politikai rendszerek) Bp. 2006.

⁶⁹ *Pritz Pál*: Horthy Miklós és a katonai diktatúra. In: *Történelmi Szemle* 53. (2011) 127–150.

⁷⁰ *Turbucz D.*: Horthy Miklós i. m. 109.

⁷¹ A mellékletben látható táblázatok adatainak tanúsága szerint a tördőfésre való utalások előfordulási gyakoriságukat tekintve a negyedik helyen álltak 1919 és 1923 között.

⁷² *Pesti Hírlap*, 1920. április 15. 2.

alatt két frontunk volt: a külső, itt a katonaság becsülettel s önzetlenül megtette a kötelességét, diadalról-diadalra ment négy és fél éven keresztül. A hátsó front itt bent volt az országban. Ez összeomlott, hogy miért? Azt mindnyájan tudjuk. Nem kis része volt benne a mindnyájunktól, magyaroktól féltékenyen őrzött sajtószabadságnak. Ez a sajtószabadság sajtószabadossággá fajult és ez züllesztett. Ez volt az oka minden rossznak, minden becstelenségnek, a magyarság boldogtalanságának.⁷³ A 'destruktív' sajtó 'mérgezte' a hátországot, 'züllesztett', így fordulhatott elő, hogy „mindenféle fondorlattal kiütötték a kezünkől a fegyvert” – mondta a magyar államfő Hódmezővásárhelyen 1920 augusztusának végén.⁷⁴ Ugyanezen a napon, augusztus 29-én, Szentesen azt tette ehhez hozzá, hogy „[a]zok, akik ott az útszélien álltak sunyi pófával és még most is remélik, hogy visszajön az a korszak, azok ne bizakodjanak, mert a fegyvert többé a mi kezünkől ármánnyal ki nem ütük”.⁷⁵ A kormányzó 1922-ben is kitért időnként a beszédekben a tördőfés kérdésre: „Egyszer már voltunk fegyvertelenek” – majd hozzátette –, hogy nem a külső ellenség, hanem a „belellenség verte ki a katonaság kezéből a fegyvert”, ami miatt „az országot elöntötte a vörös ár”.⁷⁶

Az első világháborús összeomlás okainak megértésére Horthy Miklós tehát nem fektetett különösebb hangsúlyt, mert felületes válaszokat adott, amelyek a világháború után a vesztes országokban igen népszerű tördőfés-elméletben öszszegződtek.⁷⁷ A kormányzó lényegében a 'destruktív' sajtót tette felelőssé az összeomlásért, miközben a sajtószabadságot fontos és pozitív értéknek tekintette, tehát meglehetősen sajátos értelmezését adta annak, hogy mit is jelent a sajtó szabadsága. A kormányzó a nyilvánosság előtt tett fenti és ezekhez hasonló kijelentéseivel hitelesítette tehát a tördőfés-elméletet, annak magyarországi megjelenését és funkcióját. A kormányzó számára Trianon és az 1918–1919-es időszak egyáltalán nem vált el egymástól, az összeomlás folyamatát, az 1918 és 1919 alatt történeteket egységes egészként értelmezte, nem tett különbséget ezen a viszonylag rövid perióduson belül az egyes – kétségtelenül kimutatható – időszakok között. A háborús vereséget és Trianon okait – meglehetősen egyoldalúan és leegyszerűsítve – áruállással, a magyarság hátba támadásával magyarázta.⁷⁸

⁷³ Budapesti Hírlap, 1920. április 16. 2.

⁷⁴ Pesti Hírlap, 1920. augusztus 31. 1.

⁷⁵ Budapesti Hírlap, 1920. augusztus 31. 1. Horthy Miklós ezt másnap Orosházán is elmondta. Szózat, 1920. szeptember 1. 2.

⁷⁶ Békéscsaba, 1922. július 1. 1.

⁷⁷ Lásd ehhez *Klestenitz Tibor: A tördőfés és az újságírók. Sajtóellenesség a keresztény-nemzeti kurzus éveiben, 1919–1922.* Médiakutató 11. (2010) 2. sz. 85–91.

⁷⁸ Trianon tényleges okaihoz lásd *Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés.* (Osiris zsebkönyvtár) Bp. 2001.

A fentiekből logikusan következik az a kérdés, hogy Horthy Miklós kiket tekintett árulónak. Sajátos jellemzője az 1919 és 1923 között elmondott beszédeinek, hogy konkrét személyeket csak elvétve nevezett meg bűnbaknak: Károlyi Mihályt egyszer sem, míg Kun Bélát, hogy csak egy-egy példát említsek, összesen egy alkalommal említette.⁷⁹ Mindez azt jelenti, hogy lényegében mindig általánosságban beszélt az 1918–1919-es időszakról: azaz, liberális, baloldali politikusra, értelmiségire, újságíróra csak nagyon ritkán utalt. A Tanácsköztársaságot úgy említette az 1919. november 16-ai beszédében, hogy a főváros ’vörös rongyokba öltözött’. Fél évvel később Szegeden „a nemzetköziség nemzetölő mérgéről” beszélt.⁸⁰ Nevek, dátumok, helyszínek, azaz konkrétumok lényegében csak egyszer hangoztak el. Elsősorban tehát szimbólumokat használt a kormányzó, illetve csoportokat nevezett meg árulóként, bűnbakként, így például ’kommunistákról’, ’gonosztevőkről’, ’felelőtlen gonosz elemekről’, ’félrevezetőkről’, ’nemzetközi kalandorokról’, ’forradalmárokról’, ’ellenségekről’ és a már említett ’destruktív sajtóról’ beszélt.⁸¹ Horthy Miklós a ’zsidóságot’ mint csoportot nem említette az árulók és a bűnbakok között, de mivel a ’destruktív’ sajtót felelőssé tette az összeomlásért és rendszeresen hangsúlyozta a ’keresztény’ és a ’nemzeti’ értékek fontosságát, így a korabeli közbeszédben, az antiszemita közhangulat eredményeként könnyen gondolhatott rájuk is Horthy hallgatósága.⁸²

A munkásságról a kormányzó akkor beszélt, amikor iparvárosban jelent meg: a munkásságot – utalva a szocialista eszmék helytelenségére – biztosította arról, hogy szükség van rájuk az ország konszolidációja során, az 1918–1919-es szerepüket, amennyiben megbánást tanúsítanak, a magyarság meg fogja bocsátani.⁸³

Antibolsevizmus

A kormányzói beszédeknek, értelemszerűen, meghatározó eleme volt a bolsevizmus értékelése, pontosabban elítélése. A mellékletben látható táblázatok alapján azonban jól látszik, hogy Horthy Miklós elsősorban közvetetten, a ’keresztény’ és a ’nemzeti’ értékek hangsúlyozásán keresztül fogalmazta ezt meg. Ritkán beszélt

⁷⁹ Lásd például Szózat, 1920. augusztus 31. 2.

⁸⁰ Szózat, 1920. március 19. 2.

⁸¹ *Dávid Turbucz: Anti-Bolschewismus im Weltbild Miklós Horthys. Vorstellung und Wirklichkeit.* In: *Die Ungarische Räterepublik 1919 in Lebensgeschichten und Literatur.* Hrsg. Albert Dikovich – Edward Saunders. (Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien, Bd. 15.) Wien 2017. 215–233.

⁸² A bűnbakokhoz lásd *Pók Attila: Bűnbakkeresés a huszadik századi Magyarországon.* In: *Történelmi Szemle* 47. (2005) 47–67.

⁸³ Lásd például Budapesti Hírlap, 1921. február 22. 3.; Esztergom és Vidéke, 1921. február 22. 1.; Szózat, 1922. október 31. 3.; Nógrádi Hírlap, 1922. november 5. 1.; Budapesti Hírlap, 1923. április 27. 3.; Budapesti Hírlap, 1923. november 25. 3.; Szózat, 1923. november 25. 3.; Szózat, 1923. április 27. 3.

kifejezetten a bolsevizmusról, a beszédek táblázatokban feltüntetett elemei közül ez az országos napilapokban csak az ötödik, hatodik helyen állt, míg a vidéki lapok esetében valamivel gyakrabban fordult elő. Az antibolsevizmus összefüggött a tördöfés-elmélettel is. Horthy ugyanis azon a határozott állásponton volt számos kortársához hasonlóan, hogy csakis egy 'hátba szúrt' országban jöhetett létre és működhetett a bolsevik diktatúra.

1920. augusztus 29-én, Hódmezővásárhelyen a kormányzó (többek között) ezeket mondta, érdemes hosszabban idézni: „Én különben nagyon sokat foglalkoztam a szocialista tanokkal. Nagyon szép gondolatok vannak bennük, sőt még olyan idealisták is akadhatnak talán, akik a kommunizmusban egy ideális eszmét látnak. De ez megvalósíthatatlan, mert félisteneknek kellene lennie minden embernek, ha azt megvalósítani akarnánk. Ami itt volt ebben az országban, az soha többé vissza nem jön. Mindenféle fondorlattal kiütötték kezünkől a fegyvert s erre következett egy örökké gyalázatos és szégyenteljes korszak, amely a forradalom után jött. Nem adott semmit, amit ígért: sem szabadságot, sem javat, sem kenyeret, sőt még a hön áhított békét sem. Egy haszna volt az országnak a kommunizmusból: bele láttunk a szocializmusnak és a radikális demagógiának boszorkánykonyhájába és meglátuk, hogy egy életerős, virágzó országot hogy képes tönkretenni a demagógia. Ez az áramlat uszítás volt az osztályok és az úgynevezett urak ellen. De magyar és magyar között különbség nincsen, és nem engedem, hogy társadalmi osztályok közé ék verődjék. A magyar népet a jövőben ki kell tenyészteni [erre a kérdésre a tanulmányban később még visszatérek – T. D.]. Alulról kell törekedni fölfelé, ez a valódi szocializmus. Alulról kell törekedni és nevelni a népet fölfelé. De ha fent degenerálódik, el vele, ki kell dobni.”⁸⁴ A kormányzó a bolsevik diktatúra időszakát 'anarchiának', egy 'gonosz', 'gyalázatos', 'demagóg', 'népbolondító' és 'szégyenteljes' korszaknak nevezte. Ezen kívül alkalmazta a 'nagy országdúlás' és a 'nemzetgyilkos' kifejezéseket is. A bolsevizmust máskor „a keleti pestisnek” és „öldöklő mérregnek” nevezte.⁸⁵ A Tanácsköztársaság 133 napjáról tehát meglehetősen negatív értékelést adott: a 'propaganda' és a 'terror' uralmaként festette le ezt a periódust.⁸⁶

A történelmi Magyarország összeomlásáért, Trianonért felelőssé tett bolsevik diktatúra negatív értékelése teljes mértékben megfelelt a korabeli antibolsevista propaganda, amely szintén meghatározta az akkori közbeszédet. Ennek

⁸⁴ Szózat, 1920. augusztus 31. 3. Horthy Miklós a makói beszédében is elmondta mindezt. Makói Újság, 1920. augusztus 30. 2. A Makói Újságból ezeken kívül azonban az is kiderült, hogy Horthy Miklós szerint, bár az emberek a törvények előtt egyenlők, mégsem „egyformák”, mert két egyforma „veréb sincs a világon”.

⁸⁵ Szegedi Új Nemzedék, 1919. március 19. 4.

⁸⁶ A Tanácsköztársaság Horthy-korszak eleji megítéléséhez lásd *Csunderlik Péter: A „vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”*. A Tanácsköztársaság a korai Horthy-korszak pamflet- és visszaemlékezés-irodalmában. Bp. 2019.

elsősorú funkciója a közelmúlttól való elhatárolódás és a formálódó új politikai berendezkedés legitimálása, az új politikai rendszer eszmei alapjainak a lefektetése volt. Horthy Miklós nézeteit, amelyeket a nyilvánosság előtt is kifejezett, háborús retorika is jellemezte, annak az állításnak a jegyében, hogy a bolsevizmus ellen még mindig háború folyik. Erről lesz szó a következőkben.

A 'rendteremtés' módja

Az elemzett beszédek főbb elemei közül végül a 'rendteremtés' kérdésére térek rá. Horthy Miklós a bolsevizmus elleni háborúról beszélt, még ha a háború szót magát nem is említette. Folyamatosan utalt arra a kormányzó, hogy ugyan a bolsevizmus megbukott, de még oda kell figyelni arra, ami az országban történik, mert van még arra esély, hogy a bolsevisták újra megkísérlik visszaszerezni elveszített hatalmukat. Emiatt beszélt úgy Horthy, mintha még valamiféle háború zajlana az országban, és ezért utalt rendszeresen arra, hogy amennyiben indokolt lesz, akkor kíméletlenül fel fog lépni mindazon politikai erővel szemben, amelyek – értékelése szerint – veszélyeztetik Magyarország stabilitását, rendjét és jövőjét.

1920. április 13-án így fogalmazott Kisújszálláson: „Biztosak lehetünk benne, hogy ma már kinyílt mindenkinek a szeme, mert a saját testén és bőrén érezte ennek a bűnös uralomnak a következményét, különösen itt, a román megszállást látta, hova visz minket az internacionális demagógia. Ha valahol ennek az országnak sarkában fellángol a vörös tűz, azt vérbe fojtom. Ahol most állok, az az eleje annak a rögös útnak, amelyen át tovább kell haladnunk. Igen nagy feladatok állnak előttünk. Az ország le van törve és lerongyolódva. Először lábra kell állnia és azután gondoskodhatunk a többiről. Egyre szeretnék mindenütt figyelmeztetni: a nemzeti hadsereggel áll vagy bukik Magyarország.”⁸⁷ Két nappal később ezt hangsúlyozta: „Aki azonban próbálkozik, hogy visszahozza a régi idöket, a közelmúlt idöket, az örökké szégyenletes idöket, azt eltiporjuk.”⁸⁸ Hasonló kijelentést tett néhány hónappal később Békéscsabán: „Azokat, akik reménykednek, hogy valaha még egyszer a láng ki fog csapni, azokat biztosíthatom, hogy egészen hiába reménykednek, mert minden kísérletet vérbe fojtunk.”⁸⁹ Ugyanebben a beszédben azt is elmondta, hogy ha „a faluban egy veszett kutya van”, akkor a kutyát agyon kell ütni, ugyanis nem elegendő, ha csak a kutya által megharapott személyt kezelik az orvosok.⁹⁰ 1921-ben már a megkezdett konszolidáció sikeres végrehajtása szempontjából utalt arra a kormányzó, hogy mindent meg fog

⁸⁷ Pesti Hírlap, 1920. április 14. 2.

⁸⁸ Budapesti Hírlap, 1920. április 16. 4.

⁸⁹ Szózat, 1920. szeptember 1. 2.

⁹⁰ Pesti Hírlap, 1920. szeptember 1. 3.

tenni azért, hogy azt „izgatással” és „az alig visszaállított rend újbóli megbontásával” senki se veszélyeztethesse.⁹¹ Még 1922-ben is több alkalommal arról beszélt, hogy „újra próbálkoznak földalatti erők”, „felforgató” erők, így „résen kell lennünk”, nehogy az ország „újjáépítése” megakadjon, „nehogy ismét az ország léte forogjon kockán”.⁹² „Anarchia ebben az országban többé nem lesz” – szögezte le 1922. október végén Salgótarjánban, mert az állam „kérlelhetetlen erővel” súlyt le mindenkire, aki a rendet meg kívánja bontani.⁹³ 1922 decemberében újra egyértelművé tette, hogy: „Nem engedek semmiféle olyan felforgató törekvést érvényesülni, amely ebben az országban a rendet veszélyeztetné vagy megbénítaná a hazájukért dolgozó polgárok sorait. [...] Bizom benne, hogy minden becsületes magyar ember megértve a kivételes idők szellemét, önként követi szavamát.”⁹⁴

Horthy Miklós, amikor arról beszélt, hogy a rendet minden körülmények között meg kívánja őrizni, fenn kívánja tartani, akkor nem a fehérterrorra utalt, nem azt mondta, hogy szükséges a terror alkalmazása. Fővezérként ugyan még tett olyan nyilvános kijelentéseket, amelyek arra utaltak, hogy szükségesnek tartja a terror alkalmazását az ország ’megtisztítása’, a ’rendteremtés’ érdekében. A politikai erőszak alkalmazásának legitimálásában, valamint abban, hogy az emberélet jelentősége leértékelődött, tehát Horthy Miklósnak is szerepe volt.⁹⁵ A kormányzóvá választását követően ilyen kijelentést azonban már nem tett, hiszen a kormányzó is érdekelt volt a mielőbbi sikeres konszolidáció végrehajtásában. Azonban a Nemzeti Hadsereg különítményeinek nyilvánosan, fenyegető jelleggel nem üzent. A korszak elején a rend fenntartását mindenekelőtt a bolsevizmussal szembeni fellépésben határozta meg. Ezek a kijelentései idővel általánosabbá váltak és a bethleni konszolidáció idején már mind a balról, mind a jobbról jövő ’felforgatás’ ellen irányultak.

A királykérdés

A szakirodalomban megtalálható az az állítás, hogy Horthy Miklós a királykérdéssel ritkán foglalkozott. Mindezt saját kutatási eredményeim is alátámasztják. A kérdéssel kapcsolatosan példaként az 1920. október 17-én Székesfehérvárott elmondott beszédét szokták idézni.⁹⁶ Az kétségtelen, hogy valóban a székesfehérvári beszédében szólt erről a legrészletesebben 1919 és 1923 között, de más alkalommal is utalt erre. A szakirodalom ezzel kapcsolatos állításait tehát némiképpen szükséges

⁹¹ Budapesti Hírlap, 1921. február 22. 3.

⁹² Pesti Hírlap, 1922. szeptember 29. 3.; Szózat, 1922. június 29. 3.

⁹³ Szózat, 1922. október 31. 3.; Nógrádi Hírlap, 1922. november 5. 1.

⁹⁴ Szózat, 1922. december 13. 2.

⁹⁵ Turbucz D.: A Horthy-kultusz i. m. 67–68.

⁹⁶ Sakmyster, T.: Admirális fehér lovon i. m. 88–90.

árnyalnunk. 1920. április közepén ugyanis Nyíregyházán is kitért erre a politikai napirenden lévő kérdésre. Akkor úgy fogalmazott, hogy „az országnak, nem tudom mennyi, mondjuk nyolcvan-kilencven, talán kilencvenkilenc százaléka királypárti”. Majd hozzátette, hogy azonban ez a kérdés egy olyan probléma, amellyel még nem kell foglalkozni, mert még nem aktuális. Nem érdeke jelen helyzetben az országnak, hogy ezzel kapcsolatban érdemi döntések szülessenek, ugyanis „katasztrófát hoz az országra minden, amit meggondolatlanul teszünk. Ennek a kérdésnek is el fog érkezni az ideje. Addig kapcsoljuk ki, de gondolkozzunk fölötte”.⁹⁷ 1922-ben – bő egy évvel a Habsburg-ház trónfosztása után – Szombathelyen is utalt a kormányzó a királykérdésre: azt hangsúlyozta, hogy ragaszkodnia kell a magyarságnak „a királyság ősi intézményéhez”.⁹⁸ A kormányzó 1920. október 17-ei székesfehérvári beszédének is az volt – a királykérdéssel kapcsolatban – az egyik lényegi üzenete, hogy jelenleg nem aktuális feszegetni ezt a problémát, várni kell addig, amíg a belpolitikai és nemzetközi körülmények lehetővé teszik, hogy ebben a kérdésben döntés szülessen. Horthy azt is kiemelte beszéde második lényegi üzeneteként, hogy nem kíván király lenni, mert „a nemzetgyűlés által a legfőbb hatalom helytartójául megválasztott kormányzó nem élhet vissza e hatalommal, nem nyúlhat a királyi hatalom, nem nyúlhat a királyi trón után”.⁹⁹

Horthy Miklós beszédeinek egyéb üzenete: a Vitézi Rend és az eugenika

1919 és 1923 között Horthy Miklós – a vitézavatásokon elmondott beszédeken kívül, mint ezt a táblázatok is mutatják – viszonylag ritkán beszélt az általa alapított Vitézi Rendről és ezzel összefüggésben az eugenikáról.¹⁰⁰ Legelőször 1920. április 18-án utalt Karcagon arra, hogy földadománnyal kívánja honorálni a „vitézséget” és a „hősi erényeket”.¹⁰¹ Legrészletesebben 1920. augusztus végén és szeptember elején beszélt ezekről a kérdésekről már magyar államfőként. Augusztus végén Makón mondta el először, hogy „fajunk nevelése” és „nemesítése” nagyon fontos feladata az ország vezetésének, ráadásul ezt nevezte a „legfontosabb kérdésnek”, mert nem szabad megengedni, amire már korábban volt példa, hogy „tüdőveszes más beteggel összeházasodott és korcsokat szállított a hazának”.¹⁰² A kormányzó

⁹⁷ Nyírvidék, 1920. április 16. 2.

⁹⁸ Vasvármegye, 1922. december 13. 2.

⁹⁹ Budapesti Hírlap, 1920. október 19. 1.; Székesfehérvári Friss Újság, 1920. október 19. 1–2.

¹⁰⁰ A Vitézi Rendhez lásd *Kerepeszki Róbert: A Vitézi Rend 1920–1945. A Horthy-korszak revideált története.* Máriabesnyő 2013.

¹⁰¹ Nagy-Kunság, 1920. április 18. 1.

¹⁰² Makói Újság, 1920. augusztus 30. 2.

augusztus 31-én, Békéscsabán a szocialista tanok megvalósíthatatlanságának hangsúlyozása után azt is leszögezte, hogy: „A magyar népet a jövőben ki kell tenyészteni. Alulról kell törekedni fölfelé, ez a valódi szocializmus. Alulról kell fölfelé törekedni és nevelni fölfelé a népet. De ha fent degenerálódik, el vele, ki kell dobni.”¹⁰³ Szeptember 1-jén Egerben kifejtette, hogy az állatok, például a ló, a sertés és a tehén tenyésztésével már nagyon sokat foglalkoztunk, de „nem foglalkoztunk saját fajunk tenyésztésével”. A kormányzó annak a meggyőződésének adott hangot, hogy „ha betegek összeházasodtak, kóros ivadékokat neveltek”, amit nem lenne szabad megengedni. Emiatt, azaz a „faj nemesítése” és a „vitézi lelkület” megerősítése és a magyarság ellenállóképességének növelése miatt döntött úgy, hogy szükség van a Vitézi Rendre.¹⁰⁴ Elősorban éppen a Vitézi Rend kapcsán (utalva a vitézi telkekre is), ritkábban azonban máskor is jelezte: a föld-reform végrehajtásának alapelve az lesz, hogy attól vesz el az állam földbirtokot, akinek van elég, és annak fogja adni, aki megérdemli.¹⁰⁵

Összegzés

Tanulmányomban annak bemutatására törekedtem, hogy az első világháború utáni új helyzetben miként magyarázta Horthy Miklós a történelmi Magyarország összeomlását, a háborús vereséget, miként értelmezte az ország akkori helyzetét, illetve milyen jövőképet kínált a hallgatóságának, olvasóinak. Mindezt a beszédek főbb elemein keresztül – azok gyakoriságának vizsgálatával – mutattam be.

A korábbi, kevésbé szisztematikus kutatásaimra és egy lényegesen kiterjedtebb forrásanyagra támaszkodva végeztem el Horthy Miklós 1919 és 1923 közötti nyilvános beszédeinek az elemzését. Új kutatási eredményeim nem módosították azt az állítást, amely például Thomas Sakmysternél is megtalálható,¹⁰⁶ miszerint a kormányzó beszédei meglehetősen katonásak és felszínesek voltak. Az eddigieknél azonban sokkal pontosabban, statisztikai elemzésre is támaszkodva, és jóval összetettebben ismerhetjük meg, hogy mik is voltak a fővezér, majd a kormányzó beszédeinek főbb üzenetei. Ez számos ponton árnyalja és kiegészíti Horthy Miklós politikai szerepével, világképével, szóhasználatával és az önképével kapcsolatos tudásunkat.¹⁰⁷ Elemzésemből kiderül, hogy 1919 és 1923 között nem változott érdemben

¹⁰³ Szózat, 1920. augusztus 31. 3.

¹⁰⁴ Budapesti Hírlap, 1920. szeptember 2. 3. 1921. június elején Horthy Miklós azt hangsúlyozta, hogy a magyar falvakat „intelligenssé kell tenni”. Budapest, 1921. július 2. 6.; Veszprémi Hírlap, 1920. július 2. 2.

¹⁰⁵ Budapesti Hírlap, 1920. április 15. 3.; Pesti Hírlap, 1920. szeptember 1. 3.; Szózat, 1920. szeptember 1. 2.; Budapesti Hírlap, 1923. június 5. 2.; Székesfehérvári Friss Újság, 1923. június 5. 2.

¹⁰⁶ Lásd 1. jegyz.

¹⁰⁷ A korabeli sajtó kutatása emiatt is hozhat még új eredményeket a későbbiekben.

a beszédeinek tartalma, Horthy ugyanis mindvégig ugyanazokkal az üzenetekkel „dolgozott” a vizsgált évek során, az egyes elemek előfordulásának leginkább a gyakorisága változott ebben az időszakban.¹⁰⁸ Nem tudjuk, hogy kik voltak a beszédek írói, azonban – nem túlzottan bonyolult beszédeinek rendszeresen visszatérő elemei miatt – okkal feltételezhető, hogy a nyilvános megszólalásai alkalmából Horthy improvizált. Az 1919. november 16-ai budapesti vonuláskor a Gellért-téren elmondott beszédét azonban a fővezér (vagy munkatársa) előre megírhatta, ugyanis annak színvonala, retorikai jellegzetességei jelentősen eltérnek Horthy többi – ebben a tanulmányban elemzett – beszédétől.

A korábbi kutatások által részletesen még nem elemzett Horthy-beszédek főbb tartalmi elemei a következők voltak: Horthy Miklós leggyakrabban a nemzeti egység szükségességével foglalkozott, ahogyan sokszor utalt a ’nemzeti’ és a ’keresztény’ eszme alapvető fontosságára is. Ezt követően – az egységes nemzettel összefüggésben – leggyakrabban azt taglalta, hogyan is kell a magyar nemzetet vezetni, hogyan is kell a magyar embereknek a hatalom birtokosaihoz viszonyulniuk. Kitért a bűnbakképzéshez kapcsolódóan a tördőfés kérdésére is, ahogyan gyakran kifejezte antibolsevista meggyőződését is, miközben az antiszemita nézeteiről nyíltan csak ritkábban beszélt. Szót ejtett a rendteremtés kérdéséről, a királykérdés problémájáról, és az akkoriban elmondott beszédeiben volt néhány viszonylag ritkán előforduló elem is. Az elemzett beszédek főbb tartalmi üzeneteivel kapcsolatosan érdemes arra a kérdésre is kitérni, hogy mennyiben voltak ezek a beszédek a korabeli közbeszéd alakítói és mennyiben annak lenyomatai. Beszédeinek néhány elemét leszámítva Horthy Miklós semmi olyasmit nem mondott, ami a korabeli sajtóban ne lett volna olvasható (például a ’keresztény’ és a ’nemzeti eszme’, a nemzeti egység, a tördőfés, a bűnbakképzés, az antibolsevizmus, az antiszemitizmus és a királykérdés). Emiatt ezek a beszédek inkább a közbeszéd lenyomataiként értelmezhetők. Kisebb mértékben azonban alakíthatták is közbeszédet. Azzal kapcsolatban, hogy a magyar nemzetet hogyan kellene vezetni, irányítani, a fővezér, majd a kormányzó álláspontja – főként a személye körül kialakult vezérkultusz miatt – kitűnt a korszak többi véleményformálójának álláspontjai közül, így például a rendteremtés kérdésével és az eugenikával kapcsolatos gondolatai révén is. Ezt a néhány konkrét példát kiegészítve az is elmondható, hogy Horthy Miklós kormányzóként bátran tekinthető közvéleményformálónak, függetlenül attól, hogy az adott gondolat mennyiben tekinthető valóban a sajátjának. Kiemelt pozíciójából következően ugyanis elmondott beszédeit hallgatva, illetve újságban olvasva sokak számára tehetette hitelessé a közbeszédben akkor uralkodó nézeteket, gondolatokat.

¹⁰⁸ A beszédek főbb elemeinek gyakorisága alapján az is látható, hogy az 1920-ban elmondottakat idézték leghosszabban az országos napilapok.

Melléklet¹⁰⁹

1. táblázat Horthy Miklós beszédeinek főbb tartalmi elemei egyes országos napilapokban (1920–1921)

	1920					1921				
	Szózat	Budapesti Hírlap	Pesti Hírlap	Népszava	Összesen	Szózat	Budapesti Hírlap	Pesti Hírlap	Népszava	Összesen
A beszédek száma	18	14	17	3		18	21	20	1	
A beszédek főbb tartalmi elemei										
- antibolszevizmus	15	10	8	0	33	9	3	3	0	15
- tördőfés-elmélet	19	14	10	0	43	11	6	3	0	20
- antiszemizmus	6	1	1	0	8	1	0	0	0	1
- bűnbakok	14	2	8	0	24	5	2	6	0	13
- királykérdés	8	3	4	1	16	0	0	0	0	0
- a rendteremtés módja	15	9	8	0	32	7	3	1	0	11
- a vezetés módja	29	25	11	4	69	14	9	7	0	30
- jövőkép: „nemzeti” és „keresztény” Magyarország	19	14	10	0	34	21	13	12	1	47
- jövőkép: egységes magyar társadalom	37	25	21	1	84	47	39	19	6	111
- eugenika	2	1	1	0	4	1	0	1	0	2
- Vitézi Rend és a földreform	5	4	1	0	10	4	0	1	0	5

2. táblázat Horthy Miklós beszédeinek főbb tartalmi elemei egyes országos napilapokban (1922–1923)

	1922					1923				
	Szózat	Budapesti Hírlap	Pesti Hírlap	Népszava	Összesen	Szózat	Budapesti Hírlap	Pesti Hírlap	Népszava	Összesen
A beszédek száma	32	29	23	0		35	23	7	0	
A beszédek főbb tartalmi elemei										
- antibolszevizmus	3	0	1	0	4	1	1	0	0	2
- tördőfés-elmélet	7	2	0	0	9	1	0	0	0	1
- antiszemizmus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- bűnbakok	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- királykérdés	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
- a rendteremtés módja	3	5	0	0	8	3	2	0	0	5
- a vezetés módja	17	15	3	0	35	10	0	0	0	10
- jövőkép: „nemzeti” és „keresztény” Magyarország	28	22	2	0	52	40	25	0	0	65
- jövőkép: egységes magyar társadalom	71	45	33	0	149	44	28	9	0	81
- Vitézi Rend	0	0	0	0	0	1	1	0	0	2
- földreform	0	0	0	0	0	1	2	0	0	3

¹⁰⁹ A táblázatokban közölt értékek a tudósításokban előforduló gyakoriságot jelentik. Az alábbiak minden bizonnyal többször hangoztak el a beszédekben, mivel az országos és a vidéki sajtó nem foglalkozott minden elmondott beszéddel ugyanolyan részletességgel. Az országos lapokat minden ismert vidéki újtárhoz megnéztem, míg a vidékieket csak ahhoz, amelyik az adott település, régió napi/hetilapjának leginkább releváns volt.

3. táblázat Horthy Miklós beszédeinek főbb tartalmi elemei vidéki lapokban (1920)

1920	Szegedi Új Nemzedék	Nagy-Kunság	Debreceni Friss Újság	Nyírvidek	Makói Újság	Egri Népszerűség	Székesfehérvári Friss Újság	Vasvármegye	Összesen
A beszédek száma	4	2	13	4	5	3	4	6	
A beszédeinek főbb tartalmi elemei									
- antibolsevizmus	8	0	2	0	2	3	1	2	18
- tördőfés-elmélet	3	2	4	2	3	3	1	3	21
- antiszemitizmus	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- bűnbakok	2	0	1	0	3	2	0	2	12
- királykérdés	0	0	0	1	0	0	1	0	2
- a rendteremtés módja	1	0	0	1	3	1	4	3	13
- a vezetés módja	3	0	3	1	5	3	7	6	28
- jövőkép: „nemzeti” és „keresztény” Magyarország	15	3	12	5	5	3	3	4	50
- jövőkép: egységes magyar társadalom	6	5	6	6	12	6	5	7	53
- eugenika	0	0	0	0	1	1	0	0	2
- Vitézi Rend és a földreform	0	1	0	0	1	1	0	0	3

4. táblázat Horthy Miklós beszédeinek főbb tartalmi elemei vidéki lapokban (1921)

1921	Új Somogy	Zalai Közöny	Dunántúli Hírlap	Veszprémi Hírlap	Pécsi Lapok	Keszthelyi Újság	Esztergom és Vidéke	Szegedi Új Nemzedék	Összesen
A beszédek száma	2	2	4	2	3	5	2	7	
A beszédeinek főbb tartalmi elemei									
- antibolsevizmus	2	0	0	1	0	1	1	0	5
- tördőfés-elmélet	1	0	0	1	0	0	0	0	2
- antiszemitizmus	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- bűnbakok	0	0	1	0	1	0	0	1	3
- a királykérdés	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- a rendteremtés módja	0	0	1	1	0	0	0	0	2
- a vezetés módja	0	1	1	3	1	1	0	1	8
- jövőkép: „nemzeti” és „keresztény” Magyarország	1	0	4	2	6	9	1	14	37
- jövőkép: egységes magyar társadalom	1	4	8	9	8	13	2	25	70

5. táblázat Horthy Miklós beszédeinek főbb tartalmi elemei vidéki lapokban (1922)

1922	Kecskeméti Közöny	Szegedi Új Nemzedék	Békésmegye	Egri Népjóság	Mezőkövesd és Vidéke	Miskolci Napló	Zempleni Újság	Nógrádi Hírlap	Esztergom és Vidéke	Köszeg és Vidéke	Vasvármegye	Összesen
A beszédek száma	6	2	2	3	2	4	3	7	2	2	12	
A beszédeinek főbb tartalmi elemei												
- antibolsevizmus	1	0	0	0	0	1	0	0	3	1	0	6
- törődőfés-elmélet	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	3
- antiszemitizmus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- a bűnbakok	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
- a királykérdés	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
- a rendteremtés módja	1	0	2	0	0	0	1	0	1	0	1	6
- a vezetés módja	8	1	3	2	0	1	3	4	2	2	9	31
- jövőkép: „nemzeti” és „keresztény” Magyarország	5	1	6	3	2	4	1	8	9	3	9	51
- jövőkép: egységes magyar társadalom	9	0	3	0	1	7	2	17	8	7	25	79

6. táblázat Horthy Miklós beszédeinek főbb tartalmi elemei vidéki lapokban (1923)

1923	Pécsi Lapok	Új Somogy	Zala Közöny	Nyírvidek	Sopronvármegye	Székesfehérvári Friss Újság	Karcagi Napló	Sárospataki Hírlap	Összesen
A beszédek száma	8	3	5	5	2	3	3	0	
A beszédeinek főbb tartalmi elemei									
- antibolsevizmus	3	1	1	0	0	0	0	nincs idézet a beszédelekből	5
- törődőfés-elmélet	0	1	1	0	0	0	0		2
- antiszemitizmus	1	0	0	0	0	0	0		1
- a bűnbakok	0	1	1	0	0	0	0		2
- a királykérdés	0	0	0	0	1	1	0		2
- a rendteremtés módja	1	0	0	0	0	0	0		1
- a vezetés módja	3	0	1	0	1	0	1		4
- jövőkép: „nemzeti” és „keresztény” Magyarország	13	11	7	8	3	5	2		49
- jövőkép: egységes magyar társadalom	8	6	4	9	1	1	1		30

THE SPEECHES OF MIKLÓS HORTHY BETWEEN 1919 AND 1923

by Dávid Turbucz

SUMMARY

Publications summarizing the results of research into the life of Miklós Horthy have so far omitted any examination of his speeches as commander-in-chief and governor in the period from 1919 to 1923, and also later. The present paper aims to fill in this lacuna, examining the way in which he interpreted the collapse of historical Hungary, and how he hoped to achieve the goals he set for himself – the consolidation and stabilization of the country, and, at the last resort, territorial revision. Thus, the article provides an analysis of Horthy's views of the future, the role of 'national' and 'Christian' ideology, the method of leading the nation, scapegoating, the theory of 'stabbing', anti-bolshevism, and the problem of the monarchy; that is, the main themes of his speeches.